

HOPEALEIJONA – SILVERLEJONET

SUOMEN HERALDISEN SEURAN TIEDOTUSLEHTI
HERALDISKA SÄLLSKAPETS I FINLAND TIDSKRIFT

22
2005

Suomen Heraldinen Seura Heraldiska Sällskapet i Finland

Puheenjohtaja: Maunu Harmo
Varapuheenjohtaja: Wilhelm Brummer
Sihteeri: Jussi Tuovinen
Varainhoitaja: Reijo Immonen

Seuran puhelin: (09) 6932 676

Seuran osoite: PL 48
00101 HELSINKI

Hopealeijona – Silverlejonet

Toimitus: Antti Leino, päätoimittaja

Lehdelle tarkoitettu materiaali osoitettakoon seuran osoitteeseen yllä. Seuraavan numeron materiaalin viimeinen jättöpäivä on perjantai 14. lokakuuta 2005.

Ulkoasu uudistuu

Hopealeijonan kannessa on alusta saakka ollut tapana esittää eri tulkintoja seuran vaakunasta. Nämä kansikuvat ovat vuosien mittaan herättäneet keskustelua, ja välistä lehden palstoilla on niiden pohjalta käyty kiivassa-naistakin väittelyä heraldisesta tyylistä. Tämä lienee myös ollut kansikuva-käytännön osittaisena tarkoituksena.

Ainakin jyrkimpien erimielisyyksien taustalla näyttäisi olleen se, että eri lukijoilla on ollut erilaiset käsitykset lehden ja sen kansikuvan tehtävästä: toisten mielestä lehti on seuran näyteikkuna ulkomaailmaan ja siksi sen kansikuviksi olisi otettava vain tyyliältään ehdottoman esimerkillisiä piirroksia, toisten mielestä taas lehti on suunnattu nimenomaan seuran jäsenille, joille voi, ja välistä pitääkin, näyttää heraldisen variaation koko kirjo. Sama koskee kaikesta päätellen myös sisäsivuja: väliin on esitetty, että artikkelitekstissä esitettyjen asioiden havainnollistamiseenkaan ei pitäisi käyttää selvästi luonnoksenomaisia piirroksia vaan aina viimeisteltyjä kuvia. Ainakin tätä pidän liian jyrkkänä kantana.

Ajat joka tapauksessa muuttuvat, päätoimittajat ja johtokunnat niiden mukana. Uusien kansikuvavaakunoiden etsiminen on käynyt työlääksi — jos niitä ennenkään on liiemmästi ollut tarjolla — ja osittain näiden linjaerojen vuoksi epäkiitollisiksikin tehtäväksi. Tästä numerosta lähtien siis kannen on tarkoitus pysyä ainakin pääpiirteittäin samannäköisenä. Artikkelien kuvituksena olevissa piirroksissa sen sijaan vaihtelua näkyy jatkossakin.

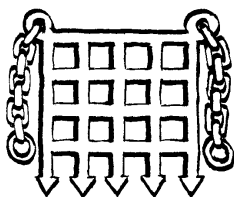
Antti Leino

Pääsy kielletty

Heraldiikan kuvastossa on joukko tunnuksia, jotka tavalla tai toisella kuuluvat vapaata kulkua rajoittavaan välineistöön, olkoonkin ettei niitä pelkää tässä mielessä vaakunoihin sijoitella. Tavan mukaan ne vähintään yhtä usein ovat puhuvia. Ne käy ryhmittelemisen esimerkiksi näin:

Paaluaidat	Laskuportit
Säleaidat	Portit
Riukuaidat	Veräjät

Tunnetuin ja kuviona selkein on epäilemättä *laskuportti*. Englannin Tudor-hallitsijat käyttivät sitä ns. badgena, mutta muutoinkin se on englantilaisten suosima tunnus, mikä ei tarkoita, etteikö laskuporttia olisi harvakseltaan myös Manner-Euroopan vaakunoissa. Sen muodostaa ristikko, jossa on tavallisesti viisi alapäästään teroitettua pystysälettä. Ristikon molemmissa yläkulmissa on ketjua varten silmukka, jota onkin pidettävä laskuportin tuntomerkinä silloin, kun ketjut puuttuvat.

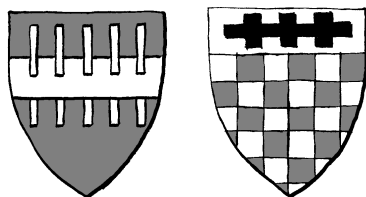

Kuva 1: Laskuportti.

Jyhkeydessään laskuportin veroinen puolustusrakennelma on paaluaita, jolla näyttää olevan kaksi esitystapaa. Ensimmäinen on suomeksi selitettyä *hirsi, jonka lävistää niin ja niin monta irtoriukua*.¹ Jos riu'ut ja hirsi ovat samaa väriä — niin kuin ne yleensä ovat — kuviosta tulee epämääräinen. Sen toinen muoto onkin *sakarakoroinen irtohirsi, sakaroita kolme, sakarat koh-*

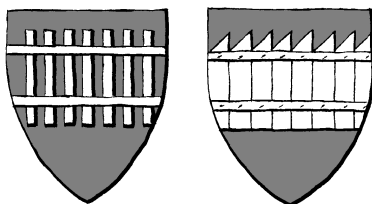
¹Hesseniläisen Giesenin vaakunassa on (R) *cinq palissades traversant une planche en fasce*.
Samoin holl. de Wiltin (G).

dakkain. Sen vieraskielinen nimi on *estacade*.² Se on epäilemättä varsin pelkistetty aita, mutta kuviona se joka tapauksessa on selkeä.

Kuva 2: Paaluaidan esitystavat.

Säleaita vuorostaan on rakenteeltaan äskenmainittua hennompi, koska se muodostuu ohuehkoista pystysäleistä ja nämä yhdistävistä juoksuista. Se ulottuu milloin kilven reunasta reunaan, milloin jää irtonaiseksi aidanpätkäksi.³ Kuvio on usein määritelty vaakunaselityksessä säleen tarkkuudella, ilman että siihen on mitään havaittavaa syytä. Tapaa on turha omaksua.

Kuva 3: Säle- ja lauta-aita.

Koska aidalla ja aidan tapaisilla rakenteilla on Euroopan kielissä suuri joukko nimityksiä, säleaita sopii hyvin monessa tapauksessa puhuvaksi vaakunaksi.⁴ Säleaidan harvinainen muunnos on tukevahko *lauta-aita*,⁵ joka on viistetyistä säleistä koottu umpinainen aita. Heraldisesti se on huonoh-

²Brandenburgilainen Pallavicini (R) *une estacade alesée de trois pieces*. Menestrier, jolla on teoksessaan LA METHODE DU BLASON sama vaakuna, kertoo, että vaakunan perusteena on *pali vicini* eli suomeksi lähekkäisiä paaluja. Taitaakos puhuvampi enää olla.

³Flanderin Hecken (R) yhdellä sukuhaaralla säleaita ulottuu reunasta reunaan (*barriere de prairie*), toisella on kolme irtonaista aidanpätkää (*trois barrieres de prairie*).

⁴Brandenburgilaisen Guezille de la Hayen (R) reunoihin ulottuva säleaita on selitetty yksinkertaisesti vain *une haie*. *Haie* on suomeksi pensasaita.

⁵Brandenburgilaisen Krummenseen (R) vaakunassa tämä ihme on: *un enclos de planches*. Vaakuna on peräisin 1800-luvulta.

ko, koska se pelkkänä väripintana on visuaalisesti epämääräinen. Kevyempi muunnos taas on Punkalaitumen ja Ruotsin Habon kunnanvaakunoista tuttu *riukuaita*.⁶ Sitä lienee pidettävä pelkkänä aidan kansallisena alalajina, joka eroaa säleaidasta vain rakenteensa, mutta ei sisältönsä puolesta.

Kuva 4: Punkalaitumen, Habon ja Pyhännän vaakuna.

Vihdoin aitarakennelma on saatavissa aikaan myös airutkuvioiden avulla turvautumatta vaakunaselityksessä *aita*-nimeen lainkaan. Näin on tehty esimerkiksi Pyhännän kunnanvaakunassa, jossa aitauksen virkaa toimittaa viisi nousevaa paalua ja kolme hirttä.⁷ Toinen mahdollisuus on turvautua pylväskoroon, jonka käyttöä ehkä jonkin verran häiritsee se, ettei sen ja turkiskorkon ero ole häävi.

Portti on yksittäisenä tunnuksena ehkä tutuin Albrecht Dürerin puhuvasta vaakunasta. Sitähän esitellään mieluusti ammattikirjallisuudessa,⁸ joskin lähinnä grafiikkansa vuoksi. Dürerin ratkaisun tavoin portti edellyttää yleensä ympärilleen tukirakenteita tai jonkinlaista seinämää, johon portin aukko sopii sijoittaa.

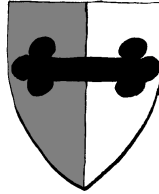
Kirjoitelman otsikon kanssa portti on sikäli hieman ristiriidassa, että se on vaakunassa normaalisti avoinna. Vastapainoksi käyköön Riegelhoferin puhuva vaakuna, jossa ovi on tiukasti kiinin: *punaiseen ja hopeaan halkoisella kilvellä musta hirsittäinen apilapäinen salpa (vertenelle)*. Portin maalaisserkku on *veräjä*. Se kuuluu aitaan ja esitetään vastaavasti kevyenä sälerakenteena. Hyvä esimerkki on Nivalan kunnanvaakunan veräjä — vaakunaselityksessä tosin turhanpäiten portiksi nimitettynä. Keski-Euroopan vaakunoissa veräjää ei aina veräjäksi heti tajuakaan, siksi kevytrakenteisia ne ovat.⁹

⁶Habon vaakunaselityksessä aidan nimi on *gärdesgård*.

⁷Eri asia sitten on, voidaanko viittä rinnakkaista pylvästä nimittää *paaluiksi* ilman, että ne liian kapeina rikkovat paalun määritelmää.

⁸Tämä on peräisin Neubeckeriltä

⁹Mm. nürnbergiläisen Herdesianin (R) vaakunaselitys kuuluu tältä osin *veräjä, jonka muodostaa kaksi pysty- ja kaksi vaakasuoraa sälettä*. Herde = karjalauma, joten jonkinlainen puhuva vaakuna tässäkin lienee kysymyksessä.

Kuva 5: Dürerin, Riegelhoferin ja Nivalan vaakuna.

Arvatenkin myös punos ja etenkin ristikko voidaan haluttaessa tulkita aidan veroiseksi kulun esteeksi. Visuaalisesti hankalahkoina niiden käyttö tässä tarkoituksessa näyttää kuitenkin jääneen vähäiseksi.

Mitä sanotte, mikä esitellyistä tunnuksista on heraldisin? *Estacade* ja *laskuportti*! Olen samaa mieltä. Lausuntotoimikunta voisi keksiä *estacadelle* osuvan suomenkielisen nimen.

Viitteet

(G) = Armorial Gelre

(R) = Rietstap, Armorial General

Vaakunaselityksistä on siteerattu vain esiteltävää termiä koskeva osa.

Kimmo Kara

Hätäkeskuslaitoksen uusi ilme

Kuva 1: Hätäkeskuslaitoksen vaakuna

Hätäkeskuslaitoksen henkilöstö erottuu muista turvallisuusalan edustajista uusilla syksyllä käyttöön otetuilla virka-asuillaan ja omilla virka-asetunnuksilla.

Virka-asetunnukset perustuvat suunnittelemani Hätäkeskuslaitoksen vaakunaan (kuva 1), jonka aihe perustuu historiasta tunnettuun vartiutuliviestintään ja linnavuorien hälytysjärjestelmään joka oli käytössä jo noin 1000-1300 jKr. Vaakunassa on sinisellä kilvellä hopeinen kolmoisvuori, josta nousee kultainen tulenlieska.

Hätäkeskuslaitoksen pöytä

Häiriö- kehitys- ja leivohalutepäällikö

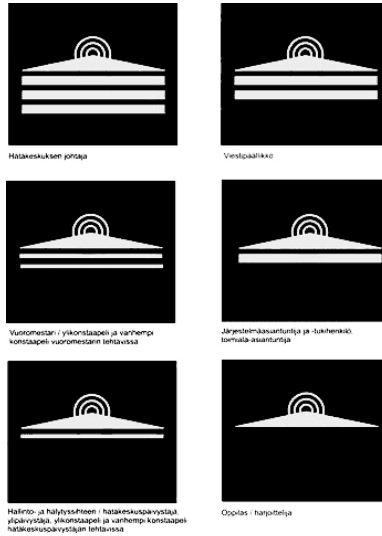
Järjestelmäasiantuntija, suunnittelija, koodittaja, toiminta-asiantuntija, näkemäntutkija, teknologia-asiantuntija

Jäsenen osasto- ja toimintajärjestelmä

Kuva 2: Hätäkeskusyksikön virka-asetunnukset

Kuva 3: Hätäkeskuksen virka-asematunnukset

Virka-asematunnukset rakentuvat palkki- ja viivajärjestelmästä, jota voidaan muokata lähes rajattomasti. Hätäkeskusyksikön ja Hätäkeskuksen virka-asematunnusten runkona on yläreunastaan polvikoroinen hirsipalkki, sen alapuolella olevat viivat lukumäärällään ja vahvuudellaan kertovat varsinaisen virka-aseman.

Hätäkeskusyksikön hallinnollisen aseman osoittaa kolmiopalkin päällä oleva 36 mm korkea kullanvärisen leijona (kuva 2). Hätäkeskuksen kolmiopalkista nousee operatiivisuutta osoittamaan Hätäkeskuslaitoksen ilmeen uudistuksen yhteydessä käyttöön otettua signaalitunnusta myötäilevä kuvio (kuva 3).

Harri Rantanen

Torvensoittoa

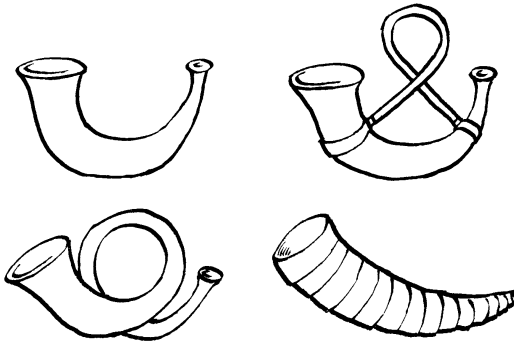
Etenkin vanhojen vaakunoiden tunnuskuviolina käytetyistä torvista yleisin on yksinkertaisen sarven muotoinen ja siitä alunpitäen syntynytkin merkinantotorvi, heraldiikan varsinainen *torvi*. Sen muunkieliset vastineet ovat *huchet* (R), *Hiehorn* (S) ja *cornet* tai *trompete* (E).

Merkinantotorven muunnos on *metsästystorvi*, jonka tuntomerkki on silmukan tekevä kantohihna. Sen vastineet ovat *cor de chasse*, *Jagdhorn* ja *bugle* tai *hunting horn*.

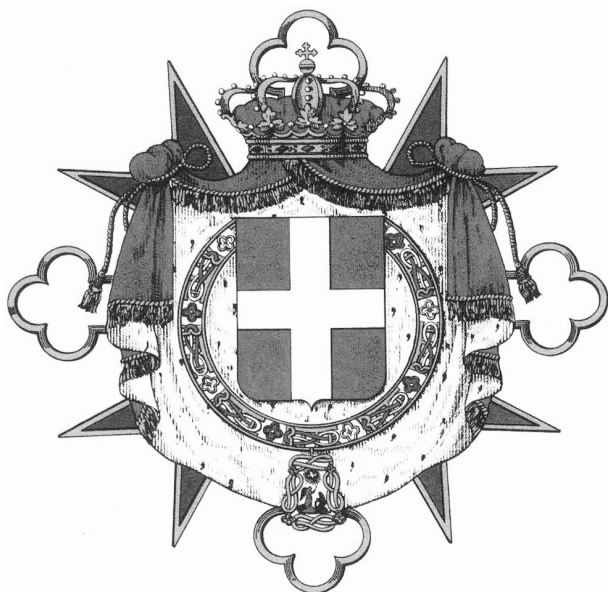
Suureksi silmukaksi kiertyvä torvi lienee alkujaan ollut metsästystorvi sekin (*grelier*). Sittemmin siitä on kuitenkin tullut niin yleinen postin tunnus, että sitä on heraldiikassakin sopivinta nimittää *postitorveksi*. Siihen ei kuulu kantohihna.

Suomen heraldiikka tuntee näiden lisäksi merkinantotorvena pidettävän *tuohitorven*, jollainen on mm. Pielaveden kunnanvaakunassa. Sille tuskin löytyy selkeää vastinetta muualta kuin Ruotsista, jossa se on *näverlur*. Lopuksi mainittakoon, että Euroopan heraldisissa kulttuureissa Skotlantia lukuun ottamatta torvien perusasento vaakunakilvellä on äänipää oikealle.

Lausuntotoimikunta

Pyhän Mauritiuksen ja Lasaruksen ritarikunta

Kuva 1: OSML:n suurmestarin vaakuna.

Lasaruksen tarinan tunnemme Raamatusta, monet meistä tietävät myös Pyhän Lasaruksen ritarikunnan erikoistuneen keskiajalla lepraan sairastuneiden ritarien toiminnan ja leprapotilaiden hoidon järjestämiseen. Mutta kuka oli Pyhä Mauritius?

Mauritius oli urhean thebalaisen legioonan päällikkö. Rooman keisarit Diocletianus ja Maximianus teloituttivat hänet ja hänen kristinuskoon kääntyneet legioonalaisensa Agaunossa (nykyisin St. Maurice!) noin vuonna 287, koska tämä joukko kieltäytyi palvomasta roomalaisia jumalia. Marttyyri Pyhä Mauritius on sotilaiden ja jostakin syystä myös kankurien suojeluspyhimys.

Pyhän Mauritiuksen ritarikunta

Pyhä Mauritius on Savoijin ruhtinassuvun nimikkopyhimys. Savoijin kreivi, sittemmin ensimmäinen herttua Amadeus VIII perusti Pyhän Mauri-

tiuksen »jalosukuisen veljeskunnan» vuonna 1434. Tultuaan paaviksi nimellä Felix V hän joutui kuitenkin jättämään veljeskunnan jo 1439. Syyskuussa 1572 Savoijin herttua Emanuel Filibertin anomuksesta paavi Gregorius XIII perusti tästä kongregaatiosta ritarikunnan (bulla »Christiani populi corpus»). Ritarisääntö laadittiin sistersiläissäntökunnan mukaan ja ritarikunnan erityistehtäväksi tuli taistella uskottomia merirosvoja vastaan. Jo saman vuoden marraskuussa uusi Pyhän Mauritiuksen ritarikunta yhdistettiin paljon vanhempaan Pyhän Lasaruksen ritarikuntaan.

Militia Sancti Lazari — leprahospitalieerien ritarikunta

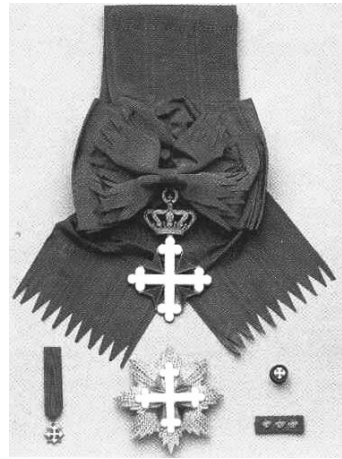
Lepra I. spitaali oli yleinen vakava tartuntatauti maailmassa aina 1900-luvulle asti. Tartuntojen estämiseksi spitaalisia oli pyritty pitämään erillään muista ihmisistä jo Vanhan Testamentin ajoista lähtien. Ristiretkien aikaan Pyhän Lasaruksen leprahospitaali Jerusalemin muurien ulkopuolella johti 1130—40-luvulla Pyhän Lasaruksen ritarikunnan perustamiseen. Ritarikunnan monet jäsenet sairastivat tätä hitaasti etenevää tautia ja suurmestarinkin piti olla *miles leprosus* aina vuoteen 1253. Toiset ritarikunnat, mm. Tempeliherrat, saattoivat siirtää omia lepraan sairastuneita jäseniään Lasarusritareiksi ja maksaa heidän ylöspitonsa Lasarusjärjestölle.

Koska tauti oli hidaskulkuinen ja pysähtyi joskus kokonaan, Lasarusritaristo saattoi toimia rajoitetussa määrin myös kirkon sotaväkenä. Lepra pidettiin kuitenkin pelottavana tautina, Jumalan rangaistuksena synneistä, ja siksi oli tärkeää, että *Militia Sancti Lazari* toimi lepraan potevien ihmisten turvana ja heidän asioidensa ajajana. Paavinistuimella tuki tätä sosiaalista toimintaa määräämällä ritarikunnalle monia etuoikeuksia, mm. luvan järjestää messuja, hautauksia ja kerätä kolehtia sekä ottaa vastaan lahjoituksia, kehittää maaomaisuutta ja perustaa hospitaaleja.

Marraskuun 13. päivänä 1572 paavin bulla »Pro commissa Nobis» yhdisti P. Mauritiuksen ritarikuntaan P. Lasaruksen italialaiset komentajakunnat. Ranskalaiset Lasarusritarit kieltäytyivät liittymästä ja näin jäi toimimaan myös itsenäinen Lasarusritarikunta. Savoijin herttualle määrättiin OSML-ritarikunnan suurmestarin tehtävä ja ensimmäinen yhdistyneen ritarikunnan kokous pidettiin 1573 Nizzassa. *Ordo Sancti Mauricii et Lazari* (OSML) oli aluksi sekä sotilaallinen että karitatiivinen ritarikunta.

Kuva 2: P. Mauritiuksen risti kirkkolipussa S. Maurizio d'Agaunon luostarikirkossa.

Kuva 3: P. Mauritiuksen ja Lasaruksen ritarikunnan kunniamerkkejä.

Savoijin ja P. Mauritiuksen ja Lasaruksen ritarikunnan heraldiset tunnukset

Jo varhain Savoijin kreivit ja sittemmin herttuat ottivat sukuvaakunansa tunnukseksi hopeisen ristin punaisella kilvellä (kuva 1). Tunnuksen alkupe-
räästä on esitetty monia olettamuksia, mutta mitään niistä ei ole yksiselittei-
sesti pidetty oikeana. Tunnusta käytti jo v. 1263 kreivi Pietari II, jonka on ar-
veltu saaneen esikuvan vaakunalle Englannista. Toisaalta useiden kaupun-
kien vaakunoissa ja erityisesti Jerusalemin Pyhän Johanneksen Hospitaaliri-
tarikunnalla (nykyisin Maltan Ritarikunta) oli ristiretkien ajoista lähtien sa-
ma tunnus. Kahdeksansakarainen »maltanristi» kehitettiin Hospitalieerien
tunnukseksi myöhemmin.

P. Mauritiuksen tunnus on valkoinen apilaristi, joka esiintyy edelleen
Pyhän Mauritiuksen luostarin (Reale Abbazia di S. Maurizio d'Agauno)
kirkkolipussa (kuva 2). Heraldikkojen hyvin tuntema Lasarus-ritarikunnan
keskiajalta peräisin oleva tunnus on vihreä risti, 1500-luvulta lähtien vihreä
maltanristi. Ritarikuntien yhdistämisen jälkeen P. Mauritiuksen ja Lasaruk-
sen Ritarikunnan risteistä luotiin valkean apilaristin ja vihreään maltanris-
tiin yhdistelmä (kuva 3). Kuvassa 1 on Savoijin herttuavaakuna P. Mauri-
tiuksen ja Lasaruksen ristin päällikkeenä ja se on ritarikunnan suurmestarin

tunnus.

Moderni ritarikunta

1851—1868 hengellis-sotilaallinen OSML muuttui Savoijin ruhtinashuoneesta olevan kuningas Viktor Emanuel II:n määräyksestä Italian kuningaskunnan ansiomerkkiritarikunnaksi. Mm. Venäjän keisarillisen Chevalierkaartin suomalainen everstiluutnantti C.G. Mannerheim sai v. 1902 OSML:n ritariupseerin kunniamerkin Italian kuninkaan vieraillessa Pietarissa. Kun Italiasta tuli tasavalta v. 1946, kuningas Umberto II poistui maasta ja OSML muuttui jälleen Savoijin dynastiseksi ritarikunnaksi. Vuonna 1999 OSML-ritarikunnan alaisuuteen perustettiin erillinen avustusjärjestö (Oeuvres hospitalières de l'Ordre des Saints Maurice et Lazare).

OSML — dynastinen ritarikunta ja avustusjärjestö

OSML on ainutlaatuinen ritarikunta, koska se on avoin kaikkien kirkkokuntien jäsenille, sekä naisille että miehille. Se on karitatiivinen ja sen alaisuudessa toimii erillinen avustusjärjestö. Ritarikunta on myös paavin ja n.s. Edinburghin *International Commission for Orders of Chivalry*'n tunnustama. OSML:n 17. suurmestari on nykyinen Savoijin herttuasuvun päämies, prinssi Viktor Emanuel di Savoia, ja suurkansleri hänen poikansa, Venetsian prinssi Emanuel Filibert. Karitatiivinen työ suunnataan vaikeasti sairaiden lasten, vaikeissa oloissa elävien vanhusten ja luonnonkatastrofien uhrien auttamiseen. Avustusjärjestön johdossa on OSML:n suurristin ritari Robert Matossian. Järjestön maakohtaiset delegaatiot voivat olla kansallisesti rekisteröityjä yhdistyksiä. OSML toimii yhteistyössä herttuahuoneen muiden ritarikuntien kanssa, joilla on yhteinen keskuskanslia Genevessä.

Ordine SS. Maurizio et Lazzaro -ritarikunnan tunnukset

Ritarikunnan tunnus on Mauritiuksen ja Lasaruksen risti. Kunniamerkkinauha on läikehtivää vihreää silkkiä. OSML on 5-luokkainen. Ritarikunnan asu juhlaseremonioissa, esim. ritarimessussa, on naisilla tummansini-

nen viitta, miehillä kirkkaanpunainen »cocolla», molemmissa on ritarikunnan risti. Miesten asuun kuuluu lisäksi vihreävalkoinen hartiapunos.

Viitteet

L. G. de Anna, P. de Anna, E. Kuparinen: *Milites pacis. Military and peace services in the history of chivalric orders.* Departments of General history and Italian language and culture, University of Turku. Turku 2003.

G.Bascapé. M. del Piazzo: *Insegne e simboli — araldica pubblica e privata medievale e moderna.* Ministero per i beni e le attività culturali. Roma 1999.

A.Cimmino, C. Montella: *Il libro d'oro degli onori dai grandi ordini cavalereschi alle moderne onorificenze.* Nardini Editore, Firenze 1990.

Maria José di Savoia: *Le origini di Casa Savoia. Amedeo VIII. Tomo 2.* Oscar Mondadori, Milano 2001.

Ilkka Välimäki

Luigi de Anna

HOPEALEIJONA – SILVERLEJONET 22 2005

Sisällysluettelo

Antti Leino: Ulkoasu uudistuu	3
Kimmo Kara: Pääsy kielletty	4
Harri Rantanen: Hätäkeskuslaitoksen uusi ilme	8
Lausuntotoimikunta: Torvensoittoa	10
Ilkka Välimäki — Luigi de Anna: Pyhän Mauritiuksen ja Lasaruk- sen ritarikunta	11

ISSN 1459-7500

© Suomen Heraldinen Seura ry, Helsinki 2005
Tikkurilan Paino oy